

pravilčno fantastičnem slogu. Da je temu tako, da avtorica misli na teoretično povsem nezavezujočo oznako »pripoved« ali kaj podobnega, kot uporablja termin »pripovedka«, potrjuje tudi podpoglavje *Slovenska pripovedka v obdobju 1945–1968*: tudi v tem delu razprave je pod skupno oznako »pripovedka« avtorica združila obravnavo najrazličnejših in sicer sodobne realistične pripovedi in tudi vseh oblik povojne pravilčno fantastične proze.

Naše obravnavanje *Pregleda jugoslovanskih mladinskih književnosti* se je omejilo samo na vprašanje literarnoteoretičnih izhodišč pri obravnavanju mladinske književnosti na znanstveni ravni ter na vprašanje razčiščenja in dosledne rabe strokovne terminologije pri tem delu; zato puščamo ob strani vrsto problemov, ki jih branje te knjige vsekakor še odpira, med njimi pa je vendarle potrebno vsaj opozoriti na mnoge faktografske spodrsiljave v njej.

Za zaključek pa ne kaže spregledati še naslednjega problema: Avtorica pravi v uvodni besedi, da je »... razprava v svojem izvirknu namenjena francoskemu bralcu, ki ima le malo možnosti, da se seznanj z razvojem otroške in mladinske književnosti v Jugoslaviji v dostopnih jezikih«; nadalje pojasnjuje, da je tudi pri razdelitvi snovi mislila na to, da ne bi »prevelik razdrobljenost obdelanega predmeta mogla povzročati francoskemu bralcu težave«. Tu pa se razkrije ambivalenca v strokovni ambiciji razprave same, in zraven še vprašanje, kako naj se do knjige vedemo slovenski (jugoslovanski) bralci: ali naj jo beremo kot informativni priročnik ali s kritičnimi merili za znanstveno razpravo.

Po enem polu svojega namena, ki je »informirati tujino«, je delo Zlate Pirnat-Cognard sicer hvalevreden in tudi zelo ambiciozno zasnovan strokovni projekt. Toda s tem ko razprava podlega vidiku informacije »za tujca«, ostaja v oče »domačega« bralca marsikdaj hudo ohlapna in poplošujoča v svojih izvajanjih. Hkrati pa se delo – kot razprava na disertacijski ravni – ne more izogniti tudi ustreznemu strokovno kritičnemu branju v kontekstu ravni, ki jo je že dosegla tovrstna slovenska in jugoslovanska strokovna in znanstvena misel. Iz te optike je razumeti tudi pričujoče razmišljanje; sklenemo pa ga lahko z ugotovitvijo, da bo *Pregled jugoslovanskih mladinskih književnosti* – predvsem zaradi obsežnosti zbranega gradiva – v rabi kot informativni priročnik, da pa je hkrati strokovna raven, na kateri je to gradivo obravnavano, celó v našem publicističnem tisku že presežena.

Marjana Kobe
Pedagoška akademija v Ljubljani

Pogačnikova študija kot izziv

J. Pogačnik *Na križišču zgodovine*
Izd. Cankarjeva založba, Ljubljana 1981, 461 str.

V okviru dosedanega literarnozgodovinskega proučevanja slovenistike predstavlja noviteta dr. Jožeta Pogačnika osvežujoč dosežek, na katerega je vredno opozoriti. Gre namreč za premik iz dosedanje prakse, ne le pri avtorju, pač pa tudi v okviru slovenistične prakse. V uvodu je namreč avtor postavil temeljna stališča za vedo, le-ta se razlikujejo od poprejšnjih in bi jih kratko označili kot zavestno navezovanje na konstantško šolo z Jaussovo recepcijsko teorijo. Mnogo pred H. R. Jaussum je na problem umetnine v času in vsakokratnem časovnem odmevu opozoril T. S. Eliot, govoreč o času, ki ni zgolj sedanjost, ampak je hkrati sedanjik trenutek preteklosti, pa zatem o učinku umetniškega dela. Od tod do H. J. Jaussovih navajanj, da lahko umetniško delo določimo le z njegovim delovanjem, da je zgodovina njegovega obstoja zgolj zgodovina odzivnosti med bralci, da je potrebno pojmovati književnost z gledišča sedanjega trenutka, dotod ni prepadnih razlik, po vsej verjetnosti pa je srž pojmovanj dokaj sorodna. Za J. Pogačnika je posebno izstopajoče zanimivo vprašanje, če reprodukcija minulega zdrži preverjanje v novem izkušenskem krogu. V ospredju so potemtakem nekatera vprašanja recepcijske teorije ob avtorjevem navezovanju na tiste ključne položaje v slovenskem literarnem gradivu, ki skušajo omogočiti drugačno branje in sevajo tudi drugačno vizijo, kot smo je sicer vajeni. Recepcijska teorija ni neznanka v slovenskem prostoru, toda kolikor se je pojavila, je bilo to doslej v manjši meri, včasih zastrto ali ne razvito, pri J. Pogačniku pa gre za eksplicitno opredelitev, ki naj v pričujočem gradivu z dvanajstimi poglavji dobi praktično veljavo in zaokroženo podobo. Ne da bi bil namen širše opredeliti teoretična načela o recepciji, pa zagotovo to ni edino izhodišče Pogačnikove metodologije in literarnokritične vizije.

Sklicujoč se na strukturalno jezikoslovje in Lévi-Straussa, bi se dalo reči, da je tako stališče o eksaktnosti in objektivnosti strukturalistične lingvistike vendarle preseženo in kaže upoštevati vsaj dosežke generativne gramatike Chomskega in poglede Lefevra na strukturalizem. Pri J. Pogačniku je treba pojmovati dobronamerno in odprto vprašanje o vedi kot zgodovinski eksaktnosti, medtem ko pri strukturalistih od Lévi-Straussa do R. Barthesa in drugih naletimo na stanje, nikakor ne na dialektiko, ki pa jo J. Pogačnik nujno vključuje. Četudi mimogrede spre-

govori o strukturalistični lingvistiki, pa je strukturalizem v sedanji doseženosti lahko najmanj problem polemične narave, če že ne zapisan preteklosti. Poleg navedenega pa bi se dalo pri J. Pogačniku razbrati še drugačne metodološke prijeme, tako da celotna študija ne odraža samo in zgolj Jaussovih pogledov na vlogo in pomen recepcije.

J. Pogačnik pričena s Problemom vraščanja v čas in prostor tam, kjer razpozna temeljno cezuro v srednjem veku za Južne Slované, oziroma seže v eksistencialne razsežnosti in posebnosti te dobe, hkrati z diferenciacijo, ki je nastala v okviru srednjeveškega sistema kot takega ter kot različica v kulturnem življenju Južnih Slovanov, oziroma narodov, predvsem jugoslovanskega področja. Avtor se omeji na bistvena vprašanja in jih v sintezi zaokroženosti opredeli. Izhaja iz nasledka vzhodnorimskega cesarstva, navajajoč temeljne skupne in različne kulturuloške elemente srednjega veka. V središču pomenskega dogajanja je dvoje slovanskih žarišč, eno navezano na Bizanc, z današnjim bolgarskim in makedonskim območjem, drugo pa ima oporišče v velikomoravskem in panonskem področju, kar spada v današnji nasledek Čehov, Slovkov, Slovencev in k delu Hrvaške. Pismenstvu, ki je nastalo v zvezi z obema kulturnima središčema sledi avtor v spopadu dveh kulturnih šol, dveh grafij in postavlja bizantinsko državo kot cirilsko področje, velikomoravsko kot glagolsko. Posebno zanimivo je še vedno odprto vprašanje o poreklu glagolice – ob štiridesetih hipotezah je klasična opredelitev na grške minuskule le predpostavka z enakimi možnostmi, kot govorijo po teži dognanji druge hipoteze; vendar se J. Pogačnik nagiba k misli o zahodnem poreklu glagolice. Kot tu ne izvaja podrobnosti, tudi glede hipoteze, da so se vsi slovanski jeziki razvili iz jezikovne mešanice praslovanskih narečij (F. Bezljaj), ni povzel več kot trditev. Prevzemajoča vloga latinice na Zahodu se pričena pri Slovanecih z Brižinskimi spomeniki, pri Hrvatih z Radovanovo biblijo. V celoti pa se da razumeti južnoslovanski srednji vek kot v jedru enotno evropsko literaturo z zapletenim sistemom simbolov in konvencij, le da gre za gradualne razločke. Pri simboliki števil bi se dalo priklicati v spomin tudi grško antiko in Pitagorejsko šolo. Vprašanje stila nikakor ni le filološke narave, ampak se izkaže zlasti kot zahteva po visokem slogu v literarni praksi. Stadijalni razvoj cerkvene literature je na zahodu glede na jezikovno rabo drugačen kot na vzhodu, E. Hercigonja prvega označuje s horizontalno – glede na jezik ljudstva – drugega z vertikalno. Nehote lahko pride do nepotrebne nepreciznosti, če arhetipski model ali matrico (N. Freye) vežemo na pojem strukturalizma. J. Pogačnik je s pridom

vključil arhetipski fenomen in načelo o zaprtem tekstualnem korpusu, ki izhaja iz matičnih variacij, kot je to izrazil Northrop Freye. Če je bilo srednjeveški kulturni podobi posvečeno več prostora, izvira ta potreba iz mnogih novih hipotez, ki postavljajo celotno poglavje v bistveno inovativno luč v mnogih aspektih.

Avtor uvodoma ogradi poglavje o Problemu boja za svobodo misli s pričetki za časa reformacije in v razviti obliki v dobi razsvetljenstva, ko dobi ideja o človeku, ki da je nosilec sveta in njegovo središče, polno veljavo. Najlaže se da označiti ta doba s Haquetovimi besedami, ko pravi, da se zaveda zmožljivosti, a vztraja pri lastni presoji, preizkušnji in se ne da slepo voditi ter vnaša kategorijo dvoma kot tvorni element v spoznavanju. Avtor je pri protestantizmu odmeril vidno mesto socinianizmu, kjer je osrednja preokupacija razmerja med vero in razumom. S takimi poudarki je J. Pogačnik odprl nove možnosti za preučitev Trubarjevega delovanja, morda je premalo upošteval Trubarjevo Cerkevno urednino. Pri razsvetljevski miselnosti na Slovenskem niso izrabljene vse premise, ki so tvorile splet heterogenih razsvetljevskih idej in prizadevanj, povsem logično je, da je največ pozornosti posvetil A. T. Linhartu, močan poudarek pa je dobil M. Kuralt.

Ko razpravlja o Problemu naroda in države, ima avtor v ospredju Kopitarjevo zapleteno osebnost in delo, še do danes ne razvozlan in afirmirano v celoti in v razvidno dokazljivi luči. Ta problemski splet je obravnaval tudi v poglavju o pravici do drugačnosti. Pri vprašanju o naravi Kopitarjevega avstroslavizma je vendarle treba upoštevati primat pri predhodnem A. T. Linhartu in potegniti morebitno razločnico med obema pojmovanema, s tem spremeniti zaporedje obeh osebnosti. Ne da se otresti pomisli, da Kopitarjevi nazori o svobodi niso povezani z dejanskimi družbenimi potrebami in zato ideja o narodnih pravicah v okviru avstroslavizma obvisijo idealistično v zraku. J. Pogačnik, ki mu gre zasluga, da je globje kot kdo med domačimi sodobniki inovativno posegel v delo(vanje) Jerneja Kopitarja, izhaja iz misli, »da je avstroslavistični koncept v prvi polovici 19. stoletja sploh edina domača slovanska politika.« Kopitarjeve ideje, in te je izostreno preučil, so eksplcitne v posameznih in implicitno prisotne v Kopitarjevi praksi. Smatra, da so Kopitarjeva prizadevanja in zamisli vredne drugačnega predznaka, kot smo to vajeni v šolski, pa literarnozgodovinski praksi. Kopitarjeve misli in zamisli, ki so v njegovem delu razdrobljeno izražene, je J. Pogačnik strnil in jim dal drugačno težišče in vejavo, kot smo vajeni. Dejstvo ostaja, namreč da Kopitarjeve ideje,

znanstveno delo, predlogi niso ostali sami zase, marveč so v pozitivnem in negativnem prej ali poslej doživljale preizkušnje, soočanje z drugačnimi nazori, ne nazadnje drugačno življenjsko prakso. Kopitarjevi nastopi so bili posebno za slovenski kulturni prostor vir spopadov z drugačno nazorsko in estetsko opredelitvijo in so v obojem morali doživeti poraz, kot to potrjuje zgodovinski proces. Gotovo pa ne moremo o Kopitarju presojati črnobelo in zgolj v okvirih slovenistike, kar pomeni, da mu gre priznanje tam, kjer so vzpodbude, zamisli in strokovno delo doživele potrditev, še posebno izven slovenskega območja.

V poglavju o Problemu pravih in nepravih vrednot postavlja J. Pogačnik v fokus opazovanja Prešernovo Gloslo in meni, da so se zadnji trije prešernoslovci (J. Kos, J. Martinović, B. Paternu), ki so se podrobno ukvarjali s poezijo Prešerna, preveč zadrževali na zunanjih vsebinskih razsežnostih, premalo pa da so povezovali notranje sestavine. Na prvi ravni pri razčlenitvi Glose – »Slep je, kdor se s petjem ukvarja; pevcu vedno sreča laže« – J. Pogačnik vidi poetično spoznanje implicitno, »ki ga je natanko deset let kasneje v jeziku teorije eksplicitno domislil K. Marx.« V Glosi je denar vez, s katero posameznik stopa v stik z življenjem; odtujitev je na dlani. Zaradi prevračajoče moči denarja uničujejo denarne relacije tisto, »kar v človeku velja za notranje in bistveno.« Glosa se torej postavlja zoper obstoječe razmere, zoper egoistično računarstvo skozi denarne in trgovske leče, ki onemogočajo pristna človeška razmerja, zato je nesreča v širokem diapazonu središčni pojem. Pogačnik ugotavlja, da je temeljno vprašanje: ali se človek vključi v svet relativnih pojavov ali pa pristane na univerzalni svet vrednot, kjer ostane možnost daljne uresničitve. Umetnost je področje boja za celotnost, v tem vidi Prešeren umetnikovo poslanstvo. Namen umetnosti ni, da posnema, sicer bi umetnost pristala na obstoječem in odtujenem, tako pa tvori nasprotni pol. Jože Pogačnik opozarja na Kanta in avtonomijo estetskega pojmovanja, bolj neposredno so lahko navzoče estetske ideje Schillerja, kar zasledimo pri J. Kosu.

Problem zaprtega in odprtega kulturnega modela spada med temeljna vprašanja, ki po svoji naravi presega zgolj literarno območje, najsi je to sedaj prvenstveno v mislih. Pri tem je J. Pogačnik opredelil v duhu recepcije književnega dela najprej premiso Prešernove dobe, hkrati pa sledil kasnejšemu trenutku do 1866, ko Prešernove pesmi z novo svežino estetsko delujejo; gre torej za diskontinuirano kronologijo. Pogačnik je opravil širok ekskurz, ko je hotel utrditi praktično in v kmečki sredini usmerjeno literaturo s po-

gledi od Kopitarja do Bleiweisa in Levstika, s čimer je dosegel kontrast do Prešernovega dela in usmerjenosti. V tem pogledu do ljudskega in za ljudsko književnost je J. Pogačnik naglasil, da bistvenih razlik med Bleiweisom in Levstikom kot da ni. Toda na drugi strani se pojavi od 1830. dalje (KČ) zahteva po odprtem kulturnem modelu, seveda tudi pri zaprtem modelu odigrajo bistveno vlogo socialno-družbene komponente, ne nazadnje narodne, ki so v pretežni meri navezane na kmečki sloj. Do načelnega preloma je moralo priti zaradi idejnih in estetskih razhodišč; v daljnem merilu bi lahko pritrdili, da se soočata platonski in aristotelovski princip. S Prešernove dobe in njegove (romantične) vizije o vlogi umetnosti avtor preskoči do D. Pirjevca in njegove trditve, da umetnost ne more imeti nobenega vpliva na realno življenje in družbo. Pri tem pa bralec pogreša konsekvenco razbistritev prav v luči recepcijske doslednosti in konkretnosti. J. Pogačnik je izpostavil konfliktno situacijo pri Prešernu, ko gre za zavest razpadanja ob krčeviti želji po harmoniji, po absolutnem, po ponovno vzpostavljeni celoti – kot pravi J. Martinović. Prešernova usmeritev pa v bistvu terja odklon od takega sveta in družbe, kakršna je, ter zadobi tvorno komponento, z vizijo nove družbe, najsi futurološko. Iz navajanj in primerjav J. Pogačnika sledi, da je Prešernov in Čopov model estetskega pojmovanja in usmeritve ujet na Bleiweisovo sočasno programirano zožitev, po drugi strani pa Levstikovo pojmovanje recepcijsko ni dosti različno, razlike da so gradualne narave. Šele Stritar je 1866. z uvodom k Prešernovim Poezijam tvorno izrazil bit njegove pesniške narave in odprl drugačne recepcijske osnove.

Recepcijski pristop je J. Pogačnik slikovito ponazoril s Stritarjem, ko ugotavlja, da so ga njegovi sodobniki doživljali fascinantno, medtem ko je v današnjih povprečnih očeh zdrknil malone do ničelne stopnje. Ob že prečiščenem dognanju o Stritarjevem svetobolju se ponuja vprašanje o možnih premisah predkantovske estetike pred 1876. Pri doslej poudarjenem schopenhauerjanstvu Stritarja pa J. Pogačnik vidi miselne premise drugod. Pri Stritarjevi mladinski književnosti pa bi avtor bolje storil, ko bi jo izpustil, ker jo ni obravnavalno vključil; v primeru vključitve Stritarjevega mladinskega pesništva pa bi bilo umestno vzporejati z Levstikovim mladinskim pesništvom. V Stritarjevi prozi so takorekoč nenehno citirani Rousseau, Goethe in Goldsmith in poudarjen močan vpliv na Stritarjevo pripovedništvo s konkretnimi vzporednicami. J. Pogačnik pa meni, »da gre za nekako prevaro, ki sugerira bralcu nastanek dela po vzoru prednikov, čeprav je hkrati jasno, da gre za lepšo humanizaci-

jo takratnih običajev«, torej v funkciji nekakšne mitologizacije.

Problem spodbudnega besednoumetnostnega oblikovanja pojmuje J. Pogačnik v receptivni razsežnosti le drugače, kot bi pokazala gola komparacija in razpotegne odmevni krog Goldsmitha – pričakovali bi enak postopek tudi za Rousseauja in Goetheja – v širši, sicer včasih nakazani krog evropske literature, pri nas pa upošteva jugoslovanski prostor; ravna se tako, da izpostavi tisti del literarnega in tista območja literatur, kjer se razodeva srž receptivne odmevnosti. Izgleda, da je Goldsmith v tem ali onem odmeval celo do Tavčarja. Bralac pa bo pogrešal receptivni odmev – ob primerjalnem soočanju – še pri Goetheju, J. J. Rousseauju, oboje verjetno vplivno sega še preko Stritarjevega leposlovja.

Pri Murnu obravnava Problem mejnih vprašanj človeškega bivanja kot problem smrti in ničesa heideggerjanskega vidika in se s tem docela opira na Pirjevčeva izvajanja, mimo dejsta, da ni Pirjevčev zastopal recepcijsko teorijo. Ne glede na politične reflekse, ki pa niso od danes, namreč, da Heidegger nima nič skupnega z Murnom in tudi obratno ne, pa se samodejno poraja vprašanje, zakaj je J. Pogačnik izbral le Murna pri osredotočenem vprašanju smrti kot koncu življenjskega procesa, ko je Kette ob slutnjah zgodnje smrti pravtako resno vključil ta motiv v svojo poezijo, resda z drugačno čutenjsko, zlasti pa miselno podlago. Tako pri J. Pogačniku kot poprej pri D. Pirjevcu ostaja vprašljivo vnašanje misli iz Heideggerja, kar je v opreki z receptivno izkušnjo.

Problem novoveškega subjektivizma prične opazovati pri O. Župančiču. Kako uvodoma J. Pogačnik govori o pesniku, nasploh o duševni zgradbi umetnika, o gibalni liniji s psihološkega gledišča, priča o sestavinah, ki ga zanimajo v zvezi z ustvarjalno osebo, ne le z delom, to pa pomeni upoštevanje tudi nereceptivnih metod. V prvi fazi Župančičevega pesništva je prišlo do preloma, človekovo generično in socialno razsežnost je razdelil na dva pola. Erotika pa pomeni Župančiču ekstatična občutja, misli in tudi poizkus transcendentiranega človeka. Tega avtor ne razloži podrobneje, zato ostane to in ono odprto v bralčevi presoji ob soočenju z Župančičevo lju-bezensko liriko.

V miselnem razponu med duhovnim in materialnim navaja J. Pogačnik, da obstaja dialektični stik in da je O. Župančič razprl moderen relativizem. Odlomek iz pesmi Sebi z motivom drevesa v viharju pa je najprej odrazil poziv k življenjski preizkušnji, četudi za ceno tveganja, nato šele sledi možnost spoznavnega preseganja. Iz razkola »se je razvila tudi posebna vrednostna

skala, ki je jasno razločevala med dobrim in zlim«. Na duhovni profil se veže tudi srce, ki je hkrati podoba intuicije. Zatem v drugi fazi Župančič jasno da vedeti, da odpoved ni rešitev, marveč delovanje, ki pomaga ljudem do višjega intelektualnega in materialnega stališča in pesnik se čuti povezanega z ljudstvom. Zavestno je potrdil zvestobo narodnemu bistvu, kulturnemu izročilu in značajski pokončnosti, kar naj pozitivno oblikuje družbeno stvarnost. V tretji fazi pa se Župančič poistoveti z interesi skupnosti. Pri tem je narodni motiv sila podrejeno obravnavan.

V celotnem razvojnem loku Župančičeve lirike J. Pogačnik ni mogel razrešiti kaleidoskopa pesniških in eksistencialnih vprašanj in da to občutiti, hkrati pa velja povedati, da tega ni imel namena storiti; avtor je hotel izpostaviti le nekatere značilne pesnikove tipološke značilnosti in spoznanja. Pri tem odkriva meje in možnosti Župančičevega subjektivizma, hkrati pa najde razpoke v njegovi transcendenci.

Problem bivanjske določenosti človeka ni nikjer tako jasno začrtana kot pri Ivanu Cankarju. J. Pogačnik je ta in druga sredotežna vprašanja navezal izključno na Hlapca Jerneja in njegovo pravico. Tu je avtor kot os celotne problematike, izražene simbolno, postavil delo kot življenjsko važno in »vprašanje odtujenega dela in vprašanje pravic, ki izvirajo iz takoimenovanega dela«. Pri tem ne gre le za odtujitev, za gospodarske in socialne kategorije, ampak za razredno vprašanje novega videnja, kot ga doslej nismo vajeni v naši književnosti. Ko avtor navaja, da se je v Jerneju zahteva po pravici opredmetila in postala fiksna ideja, je taka postavitev lahko bližje psihološki razlagi in s tem realizmu, kot pa dosledni simboliki. Slednje bi prej govorilo o Jernejevem spoznanju, ki zahteva utelešenje pravice, ideje. Iz razlage ni dovolj razvidno, da Jernej dejansko doživlja razvoj. Ob celotnem problemskem vzlišču Jernejevega dela in biti z revolucionarno vsebino pa J. Pogačnik prav ob koncu te umetnine vidi mnoge razloge za različne interpretacije, sam pa jih razume na splošni etični ravni z univerzalnim pomenom in v kontroverznosti najde vzporednico celo z luditi. Kakor da se je avtorju izmahnila vseskozi prisotna simbolika, ki jo sicer poudarja. Ko J. Pogačnik izvaja paralelizme, toliko značilne za to Cankarjevo umetnino, vidi v Jernejevi poti s 14 kompozicijskimi celotami vzporednico s postajami križevega pota; pri tem gre prav tako za simbolične paralelizme med človekom in naravo, a v ospredju vidi avtor divinizacijo Delavca. Jernejev humanizem temelji na realnem humanizmu, sledi viziji brezrazredne družbe in enakosti, kar temelji na etosu

in človekovi vesti, zvestobi človekovemu bistvu in delu kot vrednosti in pravici. Bralec je pri teh izvajanjih gotovo bolj aktiven, kritično soočujoč do tako zastavljenih problemov.

J. Pogačnik je Problem zavesti o razredni pogojenosti zgodovine bolj kot druge izpričal v Jamnici Prežihovega Voranca. Zaradi tega je ta roman avtorju postal os pri problematiziranju predvojnega stanja pri nas. Najsi gre v pretežni meri za kmečko okolje in manj delavsko, pa je Voranc spoznal, da so zgodovinski interesi delavca in kmeta enako pod pritiskom vladajoče meščanske plasti. S tem pa je pisatelj še bolj priostril razmerje med delavsko-kmečko plastjo in vladajočim meščanskim razredom. Prežihov Neznani Nekdo je prikrita podoba kapitala, ki vsemogočno ovladuje vse plasti Jamnice, kot ugotavlja J. Pogačnik. Prežihu gre za funkcijo kapitala in s tem v zvezi ga zanimajo človeške usode, zanj je primarnega pomena »prvinski in nepotvorjen etos«, ki »naj bi bil socialno dimenzioniran«. Tezo spoznanja se da strniti v tri bistvene postavke: življenje naj bo dostojno človeka; življenje je posebna modrost; pa imanentna težnja za preseganje dosežene stopnje. V Jamnici pa se razodeva zgodovinski »čas, iz katerega sta izginila človeška zavest in razsodnost«. Tipično za Voranca je tudi povezanost z naravo pri ljudeh v več plasteh. Težko pa je pritrčiti J. Pogačniku, ko govori o simboliki in najde slovenski analogon s kratko zgodbo E. Hemingwaya Starec in morje; realizem Voranca je tako odprte narave, da kar ne dopušča simbolov, vsaj trajnih, izrazitih in dominantnih ne. Zato je v recepcijskih perspektivi Jamnica predvsem realistična romaneskna podoba ljudi in usod, opazovana skozi zavest razredne pogojenosti zgodovinskega trenutka.

Če je uvodoma veljal poudarek recepcijskemu pristopu kot novodobni možnosti obravnavanja literature, je neglede na še drugačne literarno-kritične in zgodovinske sestavine J. Pogačnika treba izpostaviti vsaj bistvena zapažanja o tem, kaj prinaša v svojih razglabljanjih, pogledih, spoznanjih. Metoda sama po sebi je namreč postopek, ki avtorju omogoča razbirati pojave in vprašanja na ta način, kot jih je v večvalentni aparaturi strokovnega znanja razgrnil pred nas. Neutajljiva je avtorjeva raziskovalna akribija, široko znanje, težnja, da s sodobno nezaupljivostjo preuči, kar je že proučeno, želeč odkrivati drugačno valenco, kot smo je vajeni. J. Pogačnik je podal marsikaj novega, izvirnega, ali pa je upošteval novitete od drugod in jih s pridom vključil v svoja raziskovanja. Na kržišču zgodovine avtor postavlja tiste literarnozgodovinske pojave, ki so po svoji naravnosti in vsebini ključnega

pomena in omogočajo razberljive premike; dognanja v vsebinskem, idejnem, pomenskem in ne nazadnje v estetskem razponu. Ne gre mu torej za literarnozgodovinsko kontinuiteto v vseh razsežnostih imen in del, marveč za posamezna dela in imena, kjer pa vseeno upošteva kronologijo zaporednosti. Pri vseh imenih in odbranih delih pa želi v izpostavljeni vsebini razviti dominantna problemska vozlišča. Celotna vsebina J. Pogačnikovega razpravljanja pa je take narave, da terja razmišljujočega sodelovanja in ne pasivnega in podrejenega sledenja, ne glede na to, ali se ob noviteti in dokazovanjih skladamo s avtorjevimi tezami ali pa ohranimo kritično distanco ali celo polemično odprt, dobronameran ugovor. Prav gotovo je Na kržišču zgodovine osvežujoča novost, ki terja trezno in preučujoče branje in ne pusti bralca pasivnega ob obilju ponujenega. Za knjižno opremo pa je poskrbela Nadja Furlan.

Igor Gedrih
Vzgojiteljska šola v Ljubljani

Dušan Pirjevec, Strukturalna poetika. Kibernetika, komunikacija, informacija.

Literarni leksikon. Študije, dvanajsti zvezek. Izd. SAZU, Ljubljana 1981, 93 str.

Za posplošeni prikaz Pirjevčevega gesla v Literarnem leksikonu ni potrebno iskati besed. Povzamemo jih lahko kar iz Redakcijskega pojasnila na koncu knjige izpod peresa Darka Dolinarja, ki je Pirjevčevo besedilo pripravil za tisk. Vrsto pomislekov našteje urednik v svoji spremni besedi, kakor v strahu, da ga ne bi prehitel kritični opazovalec: da kaže Pirjevčeva razprava »sledove prvega spopada s snovjo«, »precej citiranja in povzemanja obravnavanih znanstvenih del«, »nekaj ohlapnih formulacij«, »rahlo nesorazmerje med ambicioznim začetkom« in »ne povsem dodelan/im/ kon/cem/, med obširnim prikazom obče komunikacijske in informacijske teorije ter krajšo predstavitevjo njune aplikacije na literaturo«, da manjka podatkov in imen vrste literarnih strukturalistov, da je opazna nepreglednost glavnih problemskih področij, raziskovalnih metod in interpretacijskih postopkov. Skratka, gre za pomisleke, ki so jim botrovala stroga redaktorjeva merila.

Za predlogo sta bila na razpolago dva rokopisa predavanj iz let 1974 in 1975. Redakcija si je izbrala prvega, ki je bolj ustrezal propozicijam Literarnega leksikona. Drugi, za geslo neizrabljeni Pirjevčev rokopis sooča strukturalno poetiko s t. i. imitacijsko-gnoseološko estetiko, naččenja